

Božidar Jezernik,
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,
Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo

RATNE PODELE KAO FORMULA ZA OBJAŠNJAVANJE POSLERATNOG JUGOSLOVENSTVA

Apstrakt: Vidovdanski atentat u Sarajevu 1914. godine austro-ugarske vlasti iskoristile su kao povod za rat protiv Kraljevine Srbije. Državljeni Austrougarske su, dakle, uz pomoć medijske propagande, te policijske represije i cenzure, za manje nego mesec dana u leto 1914. godine prošli dug put, nabijen emocijama, koji je kulminirao prihvatanjem i čak uverenjem da se odnosi sa Srbijom moraju „razjasniti“. U tom procesu sarajevski atentat i njegove žrtve odigrali su ulogu katalizatora.

U Beču ili Budimpešti, u Pragu ili Ljubljani, u Innsbuku ili Krakovu slika koju je prenosila savremena štampa bila je jedna te ista, slika spontanog narodnog oduševljenja za rat protiv Rusije i Srbije, dok su čete mobilisanih vojnika, pevajući borbene i rodoljubive pesme, marširale na železničke stanice po ulicama prekrivanim cvećem i okruženi masama vedrog naroda. Naravno, ratna propaganda se za prikazivanje stanja na ratištima služila crno-belom tehnikom, pa je tako prikazivala „naši junake“ kako se hrabro bore protiv „srpskih divljaka“.

Međutim, stvarnost nije bila toliko crno-bela kao što su je predstavljali ratni propagandisti. Tako su, recimi, u bitki na Ceru, pripadnici 28. praškog puka odbili da se bore protiv svoje „slovenske braće“. Na komandu za juriš, oni su odacili oružje i otišli prema srpskim bojnim linijama pevajući „Hej, Sloveni!“ Ali, sa druge, ni borbeni redovi suprotstavljenih vojski nisu bili sastavljeni isključivo iz državljana jedne ili druge zemlje. Tako se i dogodilo da je kao jedna od prvih slovenačkih žrtava Velikog rata u Srbiji u noći 16/17. avgusta 1914. godine pod Cerom poginuo, kao jugoslovenski dobrovoljac u srpskoj vojsci, *kladivar* Anton Jenko.

U stvarnosti je, dakle, pored crno-bele, bilo i drugih boja. Ali ratna mobilizacija na osnovi crno-belih podela jugoslovenskog stanovništva ostavila je traga i bila uzrok produženog razdoblja konflikta pripadnika prve zajedničke države Jugoslovena. Jedan od bitnih zadataka nacionalne države prilikom komemoracija palim vojnicima ogledao se u uspostavljanju i obezbeđivanju „zamišljene zajednice“ i njenih narativa i rituala za prevazilaženje društvenih podela unutar zajednice. Međutim, u zajedničkoj državi – zbog podela u ratnim godinama – Jugosloveni nisu uspeali da oblikuju zajedničko sećanje na prošlost koje bi ih povezivalo.

Ključne reči: Bratoubilački rat, Gavrilo Princip, nadvojvoda Franc Ferdinand, Prvi svetski rat i njegova baština, Rebeka Vest, Sarajevo 1914

Sarajevski Vidovdan

Nadvojvoda Franc Ferdinand je lično komandovao vojnim manevrima, a kada su oni završeni 28. juna, u Sarajevu, sjajno ukrašenim zastavama i cvećem, na ulicama punim naroda, priređena je velika vojna parada. Na taj dan bio je srpski praznik Vidovdan, pa su paradu mnogi shvatili kao namerni izazov srpskim osećajima (Bartulović 1925, 45; Obradović 1928, 6; Ćorović 1936, 594; Carmichael 2015, 52). U tom kontekstu Principovi hici za mnoge nisu bili neko iznenađenje. „Našao se Miloš“, bio je njihov komentar, „koji pogubi Murata na Vidov-dan“ (Obradović 1928, 7; vidi i West 1942, I, 339–43).

U nekoliko austrougarskih gradova, zajedno sa njenim glavnim gradom, održavane su bučne protivsrpske demonstracije, a u Bosni, Hercegovini, Hrvatskoj i Slavoniji izvedeni su pogromi nad pripadnicima srpskog naroda. U tim izgredima dolazilo je do pljačke srpske imovine, opljačkani su njihovi dućani i kuće, uništen hotel Evropa, oskvrnavljene pravoslavne crkve. Pogrom nad Srbima je najbrutalniji oblik dobio u Sarajevu i u pograničnim mestima prema Srbiji i Crnoj Gori, gde je dolazilo čak do ubistava (Klemenčić 1914, 17; Banjanin 1915, 20–21; Bartulović 1925, 45–47; Obradović 1928, 7, 17; West 1942, I, 382).

Odmah nakon atentata javljali su se i pozivi na osvetu, recimo, na sednici hrvatskog Sabora neposredno nakon sarajevskog atentata. Tada je poslanik Horvat rekao svojim srpskim kolegama: „Osvetili ste svoju Vidovdansku državu, državu Kosovske bitke. Sad imamo i mi svoju Vidovdansku državu. Osvetiti moramo krv svog prestolonaslednika!“ (Nepotpisano 1914b, 1–2). Međutim, takvi pozivi su bili usamljeni, pojedinačni; emocionalna reakcija naroda na atentat još nije jednoglasno tražila osvetu. Tek tokom meseca jula 1914. godine došlo je do velikog pomećanja u mišljenju austrougarskog stanovništva u tom pravcu (Watson 2014, 53–4).

Austrougarska štampa je revnosno izveštavala o srdžbi naroda protiv ubica i onima koji su ih unajmili i obučili; listovi koji nisu trubili u isti rog našli su se pod udarom cenzure ili su čak zabranjeni. Sa svih strana su se javljali glasovi koji su tražili da Srbija ne sme više da šalje bombe u Austrougarsku, niti da plaća novine i pojedine agitatore, niti da odgaja ubice. Naglašavalo se da je u Dvojnoj monarhiji, uprkos svim unutrašnjim borbama, silna snaga koja će se ispoljiti po potrebi. Iako su Dvojnu monarhiju neki već delili u mislima i najavljivali njen skorašnji pad, atentat na naslednika prestola i njegovu suprugu, barem u javnim proklamacijama, ojačao je svest zajedničke države i dinastije. Prevoz tela ubijenog para s kraja zločina u Beč snažno je uticao na raspoloženje naroda prema Srbiji, koje je bilo sve više neprijateljsko. Javni bes naroda je još podsticalo izveštavanje srpske štampe koja je pisala da je Austrougarska sama najodgovornija za Principov čin zbog svoje pogrešne politike na Balkanskom poluostrvu,¹ kao i rezultati policijske istrage koji su ukazivali na upletenost srpskih vlasti u sarajevski atentat (Watson 2014, 55–6).

1 „Svi ti atentati i sva ta ubistva imali su samo jedan izvor“, pisala je dan nakon atentata, recimo, beogradska *Pravda*. „Potišteni narodi u monarhiji nisu imali drugog načina, da protestuju, već jedini taj“ (Nepotpisano 1914a, 1).

Najavu rata Srbiji austrougarski gradovi popratili su velikim javnim manifestacijama u organizaciji civilnih i vojnih vlasti, a štampa ju je u skladu sa službenim uputstvima kako pisati najavu rata pozdravljala bombastičnim uvodnicima. Po pisanju austrougarske štampe, zahtevi postavljeni Kraljevini Srbiji bili su „neugodni“, čak „teški“, ali i „potpuno opravdani i nužni“. Dan kada je vojska Dvojne monarhije prestupila srpsku granicu predstavljan je kao dan sudbe u ime Boginje osвете, a Veliki rat kao „rat pravde protiv krivde“, „borba poštenja protiv podmuklosti“, „civilizacije protiv prostaštva“, „viteštva protiv niskosti“ (Nepotpisano 1914f, 1; 1914m, 278; 1914n, 305).

Prema rečima poznatog austrijskog pisca Aleksandra Rode Rode, koje je doneo berlinski *Vossische Zeitung* 1914. godine, Dvojna monarhija 1909. i 1912. godine, kada je mogla i morala da reaguje, ostala je skrštenih ruku. Ali, kad se na Vidovdan 1914. godine dogodio atentat na nadvojvodu Franca Ferdinanda i njegovu suprugu, svi austrougarski narodi su tražili osvetu za naslednika habsburškog prestola. Stotine pukovskih muzika sviralo je *Radetzky-Marsch*.² Osveta za nadvojvodu Franca Ferdinanda uživala je u Monarhiji popularnost kao nijedna pre nje. Nemci, Sloveni, Mađari i Rumuni, navodno, tražili su zajednu tražili krvavu osvetu, a vlasti su učinile sve kako bi taj osećaj što snažnije podsticale (Pavlowitch 2003, 29).

U Beču ili Budimpešti, u Pragu ili Ljubljani, u Insbuku ili Krakovu slika koju je prenosila savremena štampa bila je jedna te ista, slika spontanog narodnog oduševljenja za rat protiv Rusije i Srbije, dok su čete mobilisanih vojnika, pevajući borbene i rodoljubive pesme, marširale na železničke stanice po ulicama prekrivanim cvećem i okruženi masama vedrog naroda. Svuda je vladalo ludilo ratnog oduševljenja, kao da su svuda bili sami poklonici boga Marta (vidi npr. Herceg 1919, 13; Blašković 1939, 79; Cornwall 2000, 16). Opštu mobilizaciju je oslikavala i slovenačka štampa kao radostan događaj na koji su se mladići odazivali izuzetno odlučno „sa blagoslovom neba i celog naroda“ (Flerè 1916, 28), a samo ratovanje opisivala kao vreme „slavnih dela naše domovine“ (Flerè 1916, 5). Malodušnost nisu spominjali, već su isticali kako su odlazak vojnika na ratna polja čak i njihovi najbliži prihvatili sa junačkim stavom: „Otac je vojnik-junak; zašto bi bila drugačija njegova žena, drugačija njegova deca? – Sin vojnik-junak; zar da ne bude takva i majka koja ga je rodila i odgojila“ (Flerè 1916, 34).

U danima kada je Austrija bila „prinudena da mačem piše svoju istoriju i da topovima učvršćuje temelje svoje države, a u korist svih njenih naroda“, vodeće slovenačke političke stranke i druge idejne vođe i časopisi jednoglasno su se priklonile borbenoj retorici. List *Slovenec* je u članku pod signifikantnim naslovom *Živela Austrija! Dole Srbija!* izveštavao o ogromnom ratnom oduševljenju slovenačkog naroda. Rezervisti su se navodno veoma rado odazivali na

2 Kako se prisećao komandant generalnog štaba austrougarske vojske feldmaršal Konrad fon Hecendorf, u ono doba najpopularniji marševi bili su *Radetzky-Marsch* i *Prinz Eugen-Marsch*, prvi protiv Italije, a drugi nakon Balkana, u čemu je bio, po njegovom mišljenju, izražen „narodni instinkt“ (Conrad 1921: 170).

vojne pozive i dolazili u Ljubljano kličući i pevajući: „Uzavrela je junačka krv. Čeznemo za tim da kaznimo cinično-zločinačku Srbiju, tu banditsku državu, tu šugu na telu Evrope, tu sramotu za kulturu današnjeg veka“ (Nepotpisano 1914c, 1). *Slovenec* nije skrivao svoja osećanja, na naslovnoj strani je treštao na sav glas:

Kanonima vas pozdravljamo
 vas, Srbe;
 dom hladan vam postavljamo
 kraj vrbe ... (Nepotpisano 1914e, 2)

U Ljubljani se vrhunac manifestacije za rat odvio ispred iluminirane Zemaljske palate. Na balkonu je stajala ukrašena soha cara Franca Josifa I, nad sohom su u električnim žaruljama blistala početna slova njegovog imena: F. J. I. Velika masa naroda ispred pozdravljala je vojnike urnebesnim usklikima. Sa balkona je masu nagovorio mladi klerikalni političar Marko Natlačen: „Imamo rat!“ Već sedam godina, objašnjavao je, sused na jugoistočnoj granici pretio je i zveckao sabljom. Kao ogroman lav gledala je Austrija na malog nestašnog miša. Ali, dok se ona ponašala viteški, njen sused je prerastao u ozbiljnu opasnost koja će otkinuti i deo austrijske teritorije. Vidovdanski zločin je bacio pravo svetlo na velesrpsku ideju. Austrija je morala da se uhvati oružja, da zaštiti svoju legitiman posed, da obezbedi mir. Okupljeni narod je Natlačenov govor pratio burnim ovacijama: „Dole sa Srbijom! Živela vojska! Živela Austrija!“ (Nepotpisano 1914d, 1–2). Učesnicima skupa govorili su gradonačelnik Ljubljane i vođa takozvane liberalne stranke Ivan Tavčar i ljubljanski knez-biskup Anton Bonaventura Jeglič. Tavčar se sa gradske kuće obratio okupljenim vojnicima, opomenuvši ih da im svaki kamen te drevne kuće glasno govori da bi se slovenački narod još davno „raspao u ništa“ da ga pod svoje nije uzela „preslavna habsburška dinastija“. Stoga je pozvao slovenačke momke da ne zaborave da se pesnica slovenačkog vojnika nikad nije spuštala sve „dok neprijatelj ne bi bio potučen do temelja i dok se ponosito ne bi zavijorila crno-žuta zastava nad razbijenim četama savladanog neprijatelja“ (Nepotpisano 1914e, 2).

Gradonačelnik Tavčar i biskup Jeglič su u brojnim verbalnim ratovima pre Velikog rata često stajali svaki na svojoj strani bedema, ali sada su jednoglasno govorili istim ratničkim antisrpskim jezikom. Biskup Jeglič se početkom meseca avgusta 1914. godine, u nedeljnoj misi u dvorištu domobranske kasarne, obratio vojnicima pre nego što su položili zakletvu. U svom govoru ih je podsticao naglašavajući da je aktuelni rat pravedan rat i da će njihov zadatak biti osveta za „krajnje krivična, već višegodišnja zalaganja da se raskomada i uništi naša divna Austrija pod žezlom naše drevne habsburške carske domovine“ (Jeglič 1914, 1).

Mesec dana posle sarajevskog atentata Dvojna monarhija je najavila rat Kraljevini Srbiji. Na austrougarsku objavu rata Srbiji, prva se, 31. jula, odazvala Rusija objavom opšte mobilizacije. Ruskou mobilizaciju je Nemačka upotrebila kao izgovor za objavu rata Rusiji, 1. avgusta, i ruskom savezniku Francuskoj, dva

dana kasnije. Zbog nemačkog napada na Belgiju 2. avgusta i Francusku 3. avgusta, u ratno kolo se uključila i Britanija 4. avgusta, a 5. jula i Crna Gora. Sledila je Turska 1. novembra, koja je stupila na stranu Centralnih sila. Tokom 1915. godine Italija je stupila u rat na strani Antante, a Bugarska na strani Centralnih sila. Konačno je Rumunija, kad joj je obećana Transilvanija, stupila na stranu Antante 1916. godine. Prizori u svim evropskim gradovima od Beča do Berlina, od Londona do Petrograda, sličili su jedan na drugi. Samo što su u Beču uzvikivali „Živela Austrija! Dole Srbija!“, a u Petrogradu: „Živela Srbija! Dole Austrija“ (Vukićević 1924, 102). Mase ljudi su se grlili i pevali, tekle su suze radosnice, vijorile su se zastave. Svuda su odjekivali emocionalni izrazi patriotizma. Crkveni dostojanstvenici blagosiljali su ljude pre odlazak na ratište. Žene su igrale jako značajnu ulogu u dizanju patriotizma; na brojnim železničkim stanicama one su čekale vozove sa vojnicima i nudile ih cvećem, cigaretama, kafom i slatkišima (Ludwig 1915, 32). A kojekakvi stihotvorci su snažnim emocijama davali oduška sastavljanjem manje-više borbenih koračnica, kao na primer:

Oj, hrvatski hrabri sine
Prevezi me preko Drine,
Osvećena krv još nije,
Ferdinanda i Sofije ...

Njima je, s onu stranu, odgovarala slična pesma:

Petnaestog juna na Vidovdan
Poginuo švapski Ferdinand.
Srpska ga je ruka ubilaaa
Srpska ga je puška smaknulaaaa! (Horvat 1967, 151).

Sve za veru, dom i cara!

Državljeni Austrougarske su, dakle, uz pomoć medijske propagande, te policijske represije i cenzure, za manje nego mesec dana u leto 1914. godine prošli dug put, nabijen emocijama, koji je kulminirao prihvatanjem i čak uverenjem da se odnosi sa Srbijom moraju „razjasniti“ (Watson 2014, 56). U tom procesu sarajevski atentat i njegove žrtve odigrali su ulogu katalizatora. Po rečima tadašnjih propagandista, krv dvoje ljudi, „koje su austrijski narodi tako silno voleli“, prolila se na tlo, a iz njihove prolivene krvi je izrasla ruža vrline. Ta ruža je porodila cvet junaštva, požrtvovanosti, jedinstva, hrišćanske ljubavi i još mnoge druge lepe cvetove (Nepotpisano 1914g, 2). Mesec dana nakon Principovog atentata na naslednika harbsburškog prestola, Austrougarska se poslužila atentatom kao povodom za najavu rata Kraljevini Srbiji.

Uspešno sprovesti mobilizaciju u multietničnoj imperiji bilo je mnogo složenije nego u nacionalnoj državi. Za okupljanje za pohod u rat bilo je neophodno jedinstvo, što kod habsburških podanika nije bilo jednostavno postići. Ne

samo što je trebalo plakate sa objavom mobilizacije odštampati na petnaest jezika, nego je mnogo veći problem bio odsustvo zajedničkog identiteta. U Dvojnoj monarhiji, u kojoj je nacionalna ideologija više razdvajala narode nego što ih ujedinjavala, povezanost državljana kao svesnih pripadnika različitih naroda, od kojih su mnogi bili međusobno u konfliktnim odnosima, bila je vrlo labava (Watson 2014, 90). Slovencima, koji su pozvani u rat protiv Srbije, na primer, Srbi iz Bosne i Hercegovine nisu bili ništa bliskiji od Srba protiv kojih su krenuli. Austrougarska ratna propaganda pokušavala je da stvori sliku povezane multietničke zajednice koja u stvarnosti gotovo nikad nije postojala. Ali, uprkos marljivom radu na oblikovanju slike međusobno povezanih i saradljivih naroda, iza svakog ugla virila je zabrinutost da li će pripadnici podređenih naroda, pre svega Sloveni, podržavati ratne napore Dvojne monarhije? Da li će sve značajnije nacionalno pitanje imati odraza na ratne napore? Zahvaljujući opštem oduševljenju za kažnjavanje krivaca za sarajevsko ubistvo, kao i cenzuri, ovo pitanje nije često postavljano u javnosti (Orzoff 2004, 162).

Mobilizacija u Ljubljani: Gorenjski mladići, praćeni harmonikama, odlaze Bečkom cestom na mobilizaciju.

Mobilisani vojnici su krenuli na ratište da tamo ostvare stare ideale na poziv Boga da brane „našeg cara, naš dom!“ (Turšič 1914, 105), odnosno da bace jugoslovensku ideju u Savu i Drinu. Mnogi među njima divili su se nemačkoj organizaciji i disciplini kao izvoru nemačke snage i Nemcima zavideli što nisu bili i oni tako silni: „Da, pred njemačkim Martom klekla je i mnoga naša duša“ (Herceg 1919, 3–4). Štampa je svakodnevno izveštavala sa ratišta u Srbiji, Gali-

ciji i na italijanskoj granici o desetinama junačkih činova. Slovenački i hrvatski vojnici su prema tim izveštajima bili pravi junaci koji su i najgore bitke izdržali sa „neopisivom hrabrošću“. Oni su jurišali na neprijatelja sa šalom i smehom, a iz borbe su se nevoljno povlačili (Nepotpisano 1914, 42–3). Svojim držanjem na ratnom polju oni su dokazivali, navodno, da su stvarno „kulturan narod, zdrav, vredan, besprekorno odan, do krajnosti požrtvovan i u junaštvu na frontu bez presedana“ (Nepotpisano 1918, 120). Krajem avgusta 1914. godine, *Slovenec* je doneo članak u kome upoređuje junaštvo jugoslovenskih vojnika u austrougarskoj vojsci i njihovih srpskih neprijatelja. „Svakako, niko ne taji i od naše ratne komande se izričito priznaje da se Srbi bore sa velikom hrabrošću“, piše *Slovenčev* autor. „Ali hrabrost naše vojske je još veća.“ Po svome junaštvu su se istakli naročito Hrvati: „Jedan Hrvat za tri Srbe“, zaključuje autor članka, „to je dosadašnji nauk austro-srpskog rata“ (Nepotpisano 1914i, 1).

„Neka se psi međusobno kolju!“

Kao elemente povezivanja, austrougarska štampa je predstavljala pre svega odanost „voljenom caru“ kao nosiocu ideje ravnopravnosti naroda, za koga je, navodno, „naš slovenski, jugoslovenski rod“ bio spreman da položi na oltar *vitam et sanguinem* (život i krv) (Klemenčič 1914, 8–9), vernost „svetoj katoličkoj veri“ (Breitenberger 1914, 89–90) i mržnja do „bezkulturnog, zločinačkog naroda koji je sa svojim neprestanim huškanjem protiv Austrije izazvao krvavi rat“ (Turšič 1914, 105). Vojni kapelani, pastori i imami, svoju pastvu u vojničkoj uniformi podučavali su da je zakletva koju su položili caru i kralju svetinja, da datu reč treba održati i vesela srca žrtvovati se za njega (vidi npr. Hafner 1914, 7–8; 1915, 4; Palir 1914, 150; Limbarski 1914, 181; G. P. 1915, 89; Pečovski 1915, 93; Holeček 1915, 4; Šegula 1917, 27). Taj nauk su, sa svoje strane, širili dalje i vojnici sami. Tako je *Bogoljub*, crkveni list za Slovence, krajem 1914. godine doneo pismo slovenačkog vojnika kojeg je „presvetli car pozvao u pravedan rat“ protiv Srbije zbog ubistva one dvojice „blagih stvorenja“ (Vojak z bojnega polja 1914, 392–93).

Službeno, od kada je objavljen rat Srbiji, svi državljani Dvojne monarhije postrojili su se „kao jedan čovek“ uz bok svog cara i kralja i njegove slavne armije. Ni Slovenci niti Hrvati, iako po jeziku i krvi srodni srpskom narodu, u tom pogledu nisu pravili nikakav izuzetak. Često i glasno je moglo da se čuje kako onaj koji vređa Austrougarsku vređa i njih, a njihovo katoličko ubeđenje im nalaže odanost caru i Austriji. Stoga, navodno, nijednog trenutka nisu imali sumnju o tome šta je njihova dužnost. Crkveni krugovi su vojnicima poručivali „Budi junak!“, budi spreman da svakog trenutka položiš za svog vladara i domovinu krv i život kao pravi „čovek, vredan svojih junačkih predaka“ (Hafner 1914, 155–56). Iako će oni radosno i ponosno položiti svoje srce uzeto iz prebijenih prsi i položiti ga na oltar domovini, u prisustvu Gospodara vojnih

trupa, samo će ispuniti jednu od svojih dužnosti. Vojnik ne treba da brine za svoj život i strahuje od smrti jer je išao u rat za „veliku svetu stvar“, on treba samo da sluša svog komandanta. A ako neko položi svoj život za domovinu, žrtvuje svoj život za najviši ideal i umire kao mučenik za zemaljsku domovinu da bi svojom smrću zadobio nebesku domovinu. I ako će oni radosno i ponosno položiti svoje srce uzeto iz prebijenih prsi i položiti ga na oltar domovini, u prisustvu Gospodara vojnih trupa, samo će ispuniti jednu od svojih dužnosti (Hafner 1914, 156–58).

Kako bi ljudi mogli da prate najvažnije ratne događaje u Ljubljani su 12. avgusta 1914. godine počeli izdavati ilustrovane nedeljne novine *Tedenske Slike*. U pozivu čitaocima je uredništvo *Tedenskih Slika* u prvom broju novi nedeljnik predstavilo kao „skroz-naskroz lojalan, patrijotičan list, iskrenog austrijskog osećanja, što će dokazovati rečima i slikama“. Kroz tu prizmu je četvrti broj doneo detaljan opis borbi austrougarskih trupa na zapadu Srbije. U tim borbama su se, navodno, između ostalih odlikovali i istakli „posebnim junaštvom“ u borbama sa Srbima 16., 53. i 79. hrvatski pukovi, u kojima su služili brojni kajkavci i više „pravih Slovenaca“, ali i drugi slovenski pukovi (Nepotpisano 1914j, 3–4).

Izvešća iz ratnih linija su, pre svega, služila podizanju borbenog raspoloženja državljana Dvojne monarhije, među kojima su slovenski narodi predstavljali čak većinu stanovništva. Naravno, ratna propaganda se za prikazivanje stanja na ratištima služila crno-belom tehnikom, pa je tako prikazivala „naši junake“ kako se hrabro bore protiv „srpskih divljaka“. Poručnik 28. osečkog puč-

Austrijski vojnici poziraju nad truplom srbskog vojnika

ko-ustaškog puka Marko Jakovljević, inače Srbin iz Vojvodine, recimo, krajem pete nedelje rata načinio je dvosatno primirje sa neprijateljem. Njegovi vojnici, Srbi i Šokci iz Srema, i Srbijanci grlili su se i ljubili, a kad je počela da puca blizu njih austrijska artiljerija rastali su se vičući: „Živeli Srbi i Hrvati!“ (Jakovljević 1923, 5; vidi i Wendel 1925, 741–42).

Znači, stvarnost nije bila samo crno-bela. Tako su, recimo, u bitki na Ceru, pripadnici 28. praškog puka odbili da se bore protiv svoje „slovenske braće“. Na komandu za juriš, oni su odacili oružje i otišli prema srpskim bojnim linijama pevajući „Hej, Sloveni!“ Njihova subdina bila je tragična, svi su poginuli. Samo nije poznato da li zbog srpskih metaka ili zbog pucnjeva austrougarskih oficira koji su pucali na njih kao dezertere (Bálek 2018, 23). Ali, sa druge, ni borbeni redovi suprotstavljenih vojski nisu bili sastavljeni isključivo iz državljana jedne ili druge zemlje. Tako se i dogodilo da je kao jedna od prvih slovenačkih žrtava Velikog rata u Srbiji u noći 16/17. avgusta 1914. godine pod Cerom poginuo, kao jugoslovenski dobrovoljac u srpskoj vojsci, jedan od istaknutih vođa revolucionarne omladine, *kladivar* Anton Jenko, „mladi vitez iz vojske Kralja Matjaža“ (Kolar 1930, 5; Paulin 1936, 135; Ristanović 1989, 60).

Vladajući krugovi u Beču bili su svesni jakog psihološkog efekta srpskih pobeda u Balkanskim ratovima na jugoslovenske podanike Dvojne monarhije. U njihovim očima rat je bio sredstvo za, kao prvo, uništenje Srbije kao predstavnice Južnih Slovena van Monarhije, i, kao drugo, za suzbijanje naraslih nacionalnih osećaja kod Slovena unutar nje. „Složismo se, i naše oči bijahu upe-rene u Srbiju!“, napisao je Ilija Bošnjak. „Vidje to Austrija, pak 1914 udari na Srbiju, ne zbog same Srbije, ne zbog tuge za Franjom Ferdinandom, već zbog nas da bi u nama ugušila svaku nadu oslobogjenja“ (Bošnjak 1918, 16). Već prvih dana austrougarske mobilizacije protiv Srbije širila se po Zagrebu glasina po kojoj se u samom Zagrebu održalo savetovanje većeg broja visokih generala o tome hoće li jugoslovenske trupe biti poslate na Srbiju. Na savetovanju je, navodno, jedan general završio svoje izlaganje snažnim rečima: „Neka se psi među se kolju!“ Je li toga savetovanja bilo i je li ta reč pala, nije se znalo. Ali svi-ma je bilo jasno da to odgovara duhu i tradicijama austrougarske politike *divide et impera* (Banjanin 1915, 14).

U tu svrhu preduzete mere imale su efekat barem na onom što je bilo vidljivo u javnosti. Kad je u Zagrebu 1914. godine pošla u rat pedeset i treća pukovnija, okićena cvećem i hrvatskim zastavama, bila je burno pozdravljena od zagrebačkog stanovništva. Tako je tada bilo vidljivo i zvanično raspoloženje Zagreba (Stopar 1938, 19). Zaneseni tim raspoloženjem mnogi mobilisani Hrvati odlazili su u rat sa oduševljenjem za borbu, verujući da će uništenje Srbije i pobeda Austrougarske biti njihova pobeda. U rat su, dakle, išli s nadom da će im Austrougarska ostvariti Veliku Hrvatsku, i tako „progutati Srbe unutar i izvan granica Austrije“ (Obradović 1928, 13). Drugačijih glasova u javnosti nije bilo. Oni koji su bili pristalice ideje jugoslovenstva bili su pozatvarani, rasterani po frontovima i prisiljeni da se povuku i učute. „Zvanični austrougarski patriotizam slavio je svoje slavlje“ (Stopar 1938, 19–20).

Na grobovima našeg neprijatelja. Iz kolekcije Milana Škrapca

U nastojanju da Srbe u Monarhiji što jače stegne, poslužila je austrougarskoj državnoj politici akcija na razdraživanju Hrvata protiv Srba. Oko imena nadvojvode Franca Ferdinanda obavila se čitava legenda, koja je trebalo da austrougarskim Jugoslovenima pokaže šta su u njemu izgubili. On je hteo da oslobodi Hrvatsku, da od nje stvori ravnopravnu državu u monarhiji. Nije smetalo što se Mađarima u isti čas pričalo o tome kako je nadvojvoda bio njihov veliki prijatelj i kako nije imao nikakvih namera protiv njihove vlasti. Neki hrvatski političari su pod maskom hrvatskog patriotizma plamenim rečima propovedali kako su Srbi „razorili sve nade Hrvata“. U tome su ih podupirale državne vlasti, a pored njih i katolički krugovi, koji su u ubijenom nadvojvodi gledali svoju glavnu uzdanicu. Francu Ferdinandu dat je oreol mučenika za hrvatsku narodnu stvar. Hrvatima je predstavljano da je Srbija upravo neprijatelj Hrvatske, a ne Monarhije, i da je ovo rat Hrvata protiv Srba. Na taj način stvarano je duševno raspoloženje u kom su hrvatski vojnici polazili na ratište (Banjanin 1915, 22–3).

Beogradska *Politika* je 1. avgusta 1914. godine donela članak na temu „upotrebe“ Južnih Slovena u ratu protiv Srbije. Po rečima autora članka, Austrougarska je pretila Srbiji da će je tući svojim slovenskim pukovima sakupljenim u osam korpusa (svaki po 60.000 vojnika nominalno). Kako stoji u članku, austrougarska računica je bila ovakva: „Ako naši slovenski pukovi pobede Srbiju, onda nema šta da se brine. Ali ako Srbija potuče njih, onda će kod tih potučenih Slovena ostati strašna mržnja na Srbiju“ (Nepotpisano 1914h, 1).

Slovenski vojnici, „te hrvatske i srpske svinje“, često su stavljeni u prve bojne redove da se „pokolju sa Srbima“ (Banjanin 1915, 14; Potočnjak 1915, 6; Anić 1919, 6; Paulová 1925, 84; Supilo 1970, 474). U borbama kod Šapca i Valjeva hrvatski vojnici su, uvereni da vode rat za se, istakli hrvatsku zastavu, a Mađari su im je zbacili i „gnusno obešćastili“ (Potočnjak 1915, 6). Na srpski front, u prve bojne redove, slati su i prečanski Srbi „da vojuju u uniformi austromadžarskoj, i da se bore protiv svoje braće i njihove slobode, a za ropstvo svoje“ (Obradović 1928, 8). Po nekim podacima, među mobilisanim u Bosni i Hercegovini velik procenat je otpao na Srbe. Upitani da li žele na liniju vatre, od hiljadu Srba izjavilo je „samo njih 18 da žele otići na drugo ratište“ (Blašković 1939, 81). Ali kada je došlo do prepucavanja sa braćom Srbima, to je mnoge teško pogodilo. U onaj čas mnogi su pomislili da bi možda bolje bilo da patrijarh Čarnojević svoje pastve nije u ove kraje preveo, jer bi tako ostali svi zajedno. Pa ako bi trebalo boriti se protiv neprijatelja, borili bi se kao složna braća, kao dostojni potomci Miloša Obilića i Marka Kraljevića, kao i drugih mnogih vitezova i junaka. „Ali Miloš da ustaje na Marka?! A Marko na Miloša, Srbin na Srbina, brat na brata. Ima li veće žalosti i tragike u jednom narodu?“ (Obradović 1928, 19).

Da bi se pravilno shvatila i ocenila ova tragedija, upozoravo je u tekstu objavljenom u Nišu 1915. godine Jovan Banjanin, predratni srpski političar iz Hrvatske i član Jugoslovenskog odbora, ne sme se donositi generalan sud o tome da su svi oni koji su bili u redovima austrougarske vojske imali iste motive da u njoj vojuju. Po njegovom navodu, ni obrazovanost ni narodna svest nije kod svih ljudi u jednom narodu jednako razvijena, pa ni kod Srba. Ali, dodaje Banjanin, ne treba zaboraviti da je među Srbima u Monarhiji živeo još dobar deo generacije kojoj je najpopularnija pesma bila „Rado ide Srbin u vojnike“, s poznatim refrenom: „Kad zaželi svetli car, u smrt skače graničar“ (Banjanin 1915, 18). Pod crno-žutom zastavom okupljene trupe, sastavljene od južnih Slovena, koje su išle u borbu i borile se hrabro, bile su veliki uspeh austrougarske propagande i najteži udarac jugoslovenskoj ideji. Njihovo ratno junaštvo se javno hvalilo u Austrougarskoj, a s bolom isticalo u Srbiji (Banjanin 1915, 15).

Razdor među svojim Jugoslovenima austrougarska propaganda je uspešno jačala i prikazivanjem „naših Jugoslovena“, posebno Hrvata i Slovenaca prema Srbima. Predstavljala ih je kao uistinu prave junake (Kosi 1914, 22), koji su se odlikovali svojim hrabrim borbama protiv Srba. Tim borbama pokazali su svetlu da staro „austrijsko junaštvo“ još nije izumrlo, a svojim junaštvom u borbi protiv srpskih vojnika dokazivali da je njihovo visoko mišljenje o svojim ratnim vrlinama samo pusta mašta. Navodno, Srbi su se u ratu služili najpodlijim sredstavima: bacali su otrov u bunare, vršili napade iz zasede, koristili se svim mogućim trikovima, zlostavljali ranjenike na način koji „pero nije moglo da zapiše“. Stoga su bili bes i junaštvo austrougarskih jedinica, navodno, još razumljiviji: oni se nisu borili samo zato da kazne drske ubice i osвете zločin, već i zato da brane sebe od divljaka (Nepotpisano 1914k, 6–7).

Zaključak

Stvarnost, videli smo, nikako nije bila samo crno-bela, već je u njoj bilo i drugih boja, pre svega krvavo crvena. Ali ratna mobilizacija na osnovi crno-belih podela jugoslovenskog stanovništva ostavila je traga i bila uzrokom u produženom razdoblju konfliktâ med pripadnicima prve zajedničke države Jugoslovena. Jedan od bitnih zadataka nacionalne države u komemoracijama za palim vojnicima je u uspostavljanju i obezbeđivanju „zamišljene zajednice“ i njenih narativa i rituala za prevazilađenje društvenih podela unutar zajednice (Ashplant 2000, 263). Međutim, u zajedničkoj državi Jugoslovena – i zbog podela u ratnim godinama – nisu uspeali da oblikuju zajedničko sećanje na prošlost koje bi povezivalo. Iako je srpski narod platio najveći krvni danak, velika pobeda srpske vojske i oslobođenje svoje jugoslovenske braće bila je izvor ponosa za pripadnike srpskog naroda (Marcovitch 1920, 81–2). Međutim, za one državljane zajedničke jugoslovenske države koji su ratovali u austrougarskim uniformama ta ista prošlost nikako nije bila izvor ponosa, baš naprotiv. Ta podela ne samo da nije prevaziđena, već je naročito u kriznim vremenima bila izvor međusobnih sumnji i nepoverenja. Neki su baš u tim podelama videli glavni izvor svih problema sa kojima su se suočavali. Poznata engleska spisateljica Rebeka Vest, autorka obimnog putopisa o Jugoslaviju *Crno jagnje i sivi soko* (West 1942), recimo, objašnjavala je savremene probleme koje je u vreme pred Drugi svetski rat preživljavala Jugoslavija, nesposobnošću Srba i Hrvata da prevaziđu podele iz ratnog doba. U njenom putopisu „Konstantin“, autorkin pseudonim za Stanislava Vinavera, sa ogorčenjem se priseća srpsko-hrvatskog konflikta tokom Velikog rata:

Oni rade strašne stvari i prisiljavaju nas da radimo strašne stvari, ovi Hrvati. Kada Bog radi kroz Hrvate, on užasno radi. Reći ću Vam šta se jednom desilo u ratu. U Srbiji je bilo brdo za koje smo se borili celu noć sa austrijanskim trupama. Ponekad smo ga imali mi, a ponekad su ga imali oni, i na kraju smo ga u potpunosti osvojili, a kada su nas napali, mi smo im uzvikivali da se predaju, a kroz noć su odgovarali, „Careva vojska se ne predaje“, i to je bilo na našem jeziku. Tako smo znali da su bili naša braća Hrvati, i zbog toga jer su bili naša braća, znali smo da misle ozbiljno, i tako su došli protiv nas, i morali smo da ih ubijemo, i svi su ujutro stali da leže mrtvi, a svi su bili naša braća. (West 1942, I, 89)

Kako smo videli, na srpskom ratištu su stvarno ratovali u velikom broju jugoslovenski vojnici u austrougarskim uniformama, ali to nisu bili isključivo Hrvati, već su pored Hrvata tu bili i Bošnjaci i Slovenci, čak ni Srbi nisu nedostajali. Ali, naučeni da svet promatraju kroz prizmu crno-bele podele na Našu i Neprijateljsku Stranu, oni su se zatekli formulama tumačenja sveta razvijenim u ratno doba.

Literatura

- Anić, Ante. 1919. *Govori D.ra Ante Tresić-Pavičića izrečeni u austrijskom parlamentu za vrijeme rata*. Dubrovnik: Izdanje Knjižare J. Tošović.
- Ashplant, T. G. War commemoration in Western Europe: changing meanings, divisive loyalties, unheard voices; T. G. Ashplant, Graham Dawson i Michael Roper, ur. 2000. *The Politics of War Memory and Commemoration*, s. 263–272. London: Routledge.
- Bálek, Jaroslav. 2018. *100 let proher a vítězství. O politice a smyslu českých dějin*. Praha: Martin Kolářek.
- Banjanin, Jovan. 1915. Južni Sloveni u Austro-Ugarskoj i rat; *Savremena pitanja*, br. 6, s. 14–24.
- Bartulović, Niko. 1925. *Od Revolucionarne Omladine do Orjune. Istorijat jugoslovenskog omladinskog pokreta*. Split: Izdanja Direktorijuma Orjune.
- Blašković, Pero. 1939. *Sa Bošnjacima u Svjetskom ratu*. Beograd: Štampa „Globus“.
- Bošnjak, Ilija. 1918. *Riječ o narodu i narodnom ujedinjenju i proglašenju jedinstvenog kraljevstva svih Hrvata, Slovenaca i Srba*. Split: Obavijesni ured kr. Zemaljske vlade u Splitu.
- Breitenberger, Ign. 1914. † Franc Ferdinand; *Mladost*, br. 7, s. 89–91.
- Carmichael, Cathie. 2015. *A Concise History of Bosnia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Conrad, Feldmarschall. 1921. *Aus meiner Dienstzeit 1906–1918. Erster Band: Die Zeit der Annexionskrise 1906–1909*. Wien: Rikola Verlag.
- Cornwall, Mark. 2000. *The Undermining of Austria-Hungary. The Battle for Hearts and Minds*. Basingstoke: Macmillan Press.
- Ćorović, Vladimir. 1936. *Odnosi između Srbije i Austro-Ugarske u XX veku*. Beograd: Štampa Državne štamparije Kraljevine Jugoslavije.
- Flerè, Pavel. 1916. *Avstrijska slava v prvih dneh svetovne vojne*. Dunaj: C. kr. založba šolskih knjig na Dunaju.
- G. P. 1915. Bojišče – rojstni kraj svetnikov; *Glasnik najsvetejših Src*, br. 6, s. 88–90.
- Hafner, Jernej. 1914. *Slovenskim fantom za slovo na pot v cesarsko službo*. Ljubljana: Založila Katoliška Bukvarna.
- Hafner, Jernej. 1915. Kaj zdaj, prijatelji?; *Mladost*, br. 1, s. 3–6.
- Herceg, Rudolf. 1919. *Svjetski Rat i problem nove države*. Zagreb: Naklada piščeva.
- Holeček, Marijofil. 1915. *Premišljavanja o božjem Srcu Jezusovem*. Ljubljana. Samozaložba.
- Horvat, Josip. 1967. *Prvi svjetski rat. Panorama zbivanja 1914–1918*. Zagreb: Novinarska izdavačka kuća Stvarnost.
- Jakovljević, Marko. 1923. *Iz rata i emigracije (uspomene). Odgovor g. Jovanu Tomiću*. Subotica: Štamparija Etelke Rajčić.
- Jeglič, Anton Bonaventura. 1914. Besede ljubljanskega knezoškofa; *Slovenec*, 11. avgusta, s. 1.
- Kolar, Ivan Janez. 1930. *Preporodovci 1912–1914*. Kamnik: Založila Tiskarna Anton Slatnar.
- Limbarski. 1914. Vojak pred tabernakljem; *Glasnik najsvetejših Src*, br. 11, s. 181.
- Ludwig, Ernest. 1915. *Austria-Hungary and the War*. New York: J. S. Ogilvie Publishing Company.

- Klemenčič, Ivanka. 1914. *Zločin v Sarajevu. Tragična smrt prestolonaslednika Fran Ferdinanda in njegove soproge vojvodinje Hohenberg*. Ljubljana: Katoliška Bukvarna.
- Kosi, Anton. 1914. *Izpod črno-rumene zastave. Zanimivi dogodki in slike iz vojnega viharja v Avstriji I*. 1914. Maribor: V založbi izdajateljevi.
- Marcovitch, Lazare, ed. 1920. *Serbia and Europe 1914–1920*. London: George Allen & Unwin.
- Nepotpisano. 1914a. Atentat u Austriji; *Pravda*, 17. juna, s. 1.
- Nepotpisano. 1914b. Po umoru prestolonaslednika; *Slovenec*, 1. jula, s. 1–2.
- Nepotpisano. 1914c. Živela Avstrija! Dol s Srbijo!; *Slovenec*, 27. jula, s. 1.
- Nepotpisano. 1914d. Ljubljana manifestira; *Slovenec*, 29. jula, s. 1–2.
- Nepotpisano. 1914e. Patriotske manifestacije v Ljubljani!; *Slovenski Narod*, 29. jula, s. 2.
- Nepotpisano. 1914f. Ljudska duša; *Slovenec*, 30. jula, s. 1.
- Nepotpisano. 1914g. Prvi strel; *Svetovna Vojska*, sv. 1, s. 2–3.
- Nepotpisano. 1914h. Vojska protiv nas; *Politika*, 1. avgusta, s. 1.
- Nepotpisano. 1914i. En Hrvat za tri Srbe; *Slovenec*, 27. avgusta, s. 1.
- Nepotpisano. 1914j. Slovenski fantje v bojih s Srbi; *Tedenske Slike*, 2. septembra, s. 3–6.
- Nepotpisano. 1914k. Vojska s Srbijo; *Ilustrirani Glasnik*, 3. septembra, s. 6–7.
- Nepotpisano. 1914l. Častniki 17. pešpolka; *Ilustrirani Glasnik*, 24. septembra, str. 42–43.
- Nepotpisano. 1914m. Vojska! – Molimo; *Bogoljub*, br. 9, s. 278–280.
- Nepotpisano. 1914n. Bog daj pravici zmago!; *Bogoljub*, br. 9, s. 305–306.
- Nepotpisano. 1918. Naprej!; *Tedenske Slike*, 13. marta, s. 118–120.
- Newman, John Paul. 2015. *Yugoslavia in the Shadow of War. Veterans and the Limits of State Building, 1903–1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Obradović, Dušan N. 1928. *Srbija i austrijski Sloveni u Svetskom ratu 1914–1918*. Novi Sad: Zastava.
- Orzoff, Andrea. 2004. The Empire without Qualities: Austro-Hungarian Newspapers and the Outbreak of War in 1914; Troy R. E. Paddock, ur. *A Call to Arms. Propaganda, Public Opinion, and Newspapers in the Great War*, s. 161–198. Westport: Praeger.
- Palir, Jakob. 1914. Sv. maša z otirom na bojni grom; *Glasnik najsvetejših Src*, br. 9, s. 149–150.
- Paulin, Rajko. 1936. † Jenko Avgust – Kladivar besede in dejanja; Ernest Turk, Josip Jeras i Rajko Paulin, ur. *Dobrovoljci kladivarji Jugoslavije 1912–1918*, s. 131–137. Ljubljana: Izdanje in samozaložba „Sreskih organizacij Saveza ratnih dobrovoljaca Kraljevine Jugoslavije“ v Ljubljani in Mariboru.
- Paulová, Milada. 1924. *Jugoslavenski Odbor. (Povijest jugoslovenske emigracije za Svjetskog rata od 1914.–1918.)*. Zagreb: Prosvjetna nakladna zadruga.
- Pawlowitch, Kosta St. 2003. The First World War and the Unification of Yugoslavia; Dejan Djokić, ur. 2003. *Yugoslavism. Histories of a Failed Idea 1918–1992*, s. 27–41. London: Hurst & Company.
- Pečovski. 1915. Sv. Florijan vojni patron; *Glasnik najsvetejših Src*, br. 6, s. 93–94.
- Potočnjak, Franko. 1915. *Jugoslovensko pitanje u velikom istorijskome času*. New York: Tisak tiskare „Hrvatskoga Svijeta“.
- Ristanović, Slobodan. 1989. *Cerska bitka*. Loznica: Muzej Jadra.

- Stopar, Bogdan. 1938. *Vraćanje na 1918 godinu!*; Kosta Domazetović, ur. *Vraćanje na 1918-tu? 30 dana 1918 gledanih iz Zagreba*, s. 19–21. Zagreb: Izdanje piščevo.
- Supilo, Franjo. 1970. *Politički spisi. Članci, govori, pisma, memorandumi*. Zagreb: Znanje.
- Šegula, Frančišek Serafin. 1917. *Križev pot za vojni čas*. Maribor: Tisk in založba Tiskarne sv. Cirila.
- Turšič, Leopold. 1914. *Kaj zdaj?*; *Mladost*, br. 8, s. 105–106.
- Ušeničnik, Aleš. 1914. Nacionalizem in Jugoslovani; *Čas*, 4. zv., str. 289–311.
- Vojak z bojnega polja. 1914. To so res kršćanski junaki!; *Bogoljub*, br. 12, s. 392–393.
- Vukićević, Milenko M. 1924. Petrograd u početku Velikoga rata 1914. godine;; *Krv Slovenstva 1914–1924. Spomenica desetogodišnjice Svetskog rata*, s. 101–111. Beograd: Štamparija Save Radenkovića i brata.
- Watson, Alexander. 2014. *Ring of Steel. Germany and Austria-Hungary at War, 1914–1918*. London: Allen Lane.
- Wendel, Hermann. 1925. *Der Kampf der Südslawen um Freiheit und Einheit*. Frankfurt am Main: Frankfurter-Societäts.
- West, Rebecca. 1942. *Black Lamb and Grey Falcon. The Record of a Journey through Yugoslavia in 1937*. London: Macmillan & Co.

Primljeno: 09. 03. 2019.

Odobreno: 20. 03. 2019.

Božidar Jezernik

War divisions as a formula for explanation of post-war Yugoslavianism

Abstract: The Vidovdan assassination in Sarajevo, in 1914, was used by the Austro-Hungarian authorities as a trigger for the war against Serbia. Citizens of the Dual Monarchy, with the help of media propaganda, and police repression and censorship, made in less than a month a long way, filled with emotions, which culminated in acceptance and even conviction that the relations with Serbia should be „clarified“.

In all Austro-Hungarian cities and towns, the image portrayed by contemporary press was image of spontaneous popular enthusiasm for the war. Of course, war propaganda used black-and-white technique to present the situation at the battlefields, describing “our heroes! Fighting courageously against “Serbian savages”. However, the reality was not as black-and-white as presented by propaganda. Thus, during the Battle of Cer, the soldiers of the 28th Prague Regiment refused to fight against their “Slav brothers”. At the command to attack the Serbian position, they left their weapons aside and marched towards the Serbian entrenchment singing “Hey, Slavs!” Even more, the battle lines of the opposing armies were not made exclusively from the members of one nation. So, it happened that one of the first Slovenian victims of the Great War in Serbia in mid-August, 1914, under the Cer, was a Slovenian Anton Jenko, who fought as a volunteer in the Serbian army.

In reality, there were also other colours, not just black and white. But the mobilization for the Great War on the basis of black-and-white divisions between the Southern Slavs left a lasting mark and remained one of the causes of an extended period of conflicts between the citizens of the first common Yugoslav state. One of the important task of a nation state in the commemorations of the fallen soldiers, as Ashplant put it, is to maintain or secure the unity of an „imagined community“, and its associated narratives and rituals, in the face of sometimes acute social divisions. However, in the common Yugoslav state – and due to the divisions originating from the period of war, on one side, and the politicians aiming to capitalise there positions – they were unable to construct a common memory of the past to unite them as a one nation.

Keywords: Fratricidal war, Gavrilo Princip, Archduke Franz Ferdinand, WWI and its heritage, Rebecca West, Sarajevo 1914.